

Valentijnsdag, 14 februari, is bij uitstek de dag om geliefden met koosnaampjes aan te spreken. Welke zijn (en waren) er zoal?

VIVIEN WASZINK

Illustratie: Josje van Koppen

Dushi, bae en schattebout

Allemaal woorden voor liefjes en schatjes

“**B**aby je bent mijn alles. Dushi je bent anders dan de rest”, zingt Jayh in zijn liedje ‘Mijn alles’. *Baby, dushi, mijn alles*: er zijn een heleboel woorden om je liefje te benoemen. Geleende woorden, nieuwe woorden, oude woorden, verkleinde woorden en regionale woorden – vaak gezegd tegen vrouwen.

Dushi is populair onder jongeren, maar het staat ook al een tijdje in Van Dale. Het komt uit het Papiaments en betekent in die taal eigenlijk ‘zoet’ of ‘lekker’; je kunt *dushi* bijvoorbeeld gebruiken voor taart of ander lekker eten. Maar ook je geliefde kun je zo noemen, want *dushi* als zelfstandig naamwoord betekent vaak ‘liefje’ of ‘schatje’.

JONGEREN

Het door Jayh ook gezongen *baby* is een ander synoniem voor ‘schatje’; het wordt op die manier in het Engels al sinds de negentiende eeuw gebruikt. In het Nederlands is het niet erg algemeen, maar ook weer niet erg gek.

Jongeren gebruiken *baby* gemakkelijk, en niet alleen in liedjes. Ze verkorten het zelfs vaak tot het ludiek gespeld *bae* – hoewel dat volgens sommigen dan weer een afkorting is van *before anything else*.

Bae mag dan populair zijn, het was ook een van de woorden die vaak ingestuurd werden bij de ‘Weg met dat woord!’-verkiezing die het Instituut voor de Nederlandse Taal van 2013 tot en met 2017 organiseerde. Het werd irritant en aanstellerig gevonden: “Wat is er mis met het oude vertrouwde *schatje*, *schat*, *lieverd*, *man/vrouw*, *echtgenote/echtgenoot*, *vriend(in)* of wat je ook gewend was om te zeggen voor dat stomme *bae* kwam!”, zo mopperde een van de inzenders.

In jongerentaal hoor je verder ook vaak *sweetie* – of *switi*, de versie in het Sranan, een van de talen die in Suriname en door Surinamers gebruikt worden. Veel woorden in die taal lijken op Engelse woorden, maar vaak worden ze net iets anders gespeld en uitgesproken. Ook de Surinaamse koosnaam *chimi* (spreek uit: ‘tsjiemie’) hoor je veel, en daar is dan weer weinig Engels

aan. *Chimi* is gedestilleerd uit het Surinaamse woord *pikin* (uitspraak: ‘pie-tsjien’), dat ‘klein’, maar ook ‘lief’ betekent. *Chimi* betekent ‘liefje, schatje’. Net als *habibi* trouwens, maar dat komt uit het Arabisch. Er zijn dus veel geleende woorden als het om geliefden gaat.

WAARDEVOL BEZIT

Het woord dat bij geliefden, jong en oud, altijd en overall weer terugkomt, is *schat*. Het *Woordenboek der Nederlandse Taal* (WNT) beschrijft het als: “Iemand die een ander bijzonder na aan het hart ligt, t.w. zijn vrouw, zijn geliefde, zijn kind; minder vaak de man in den mond van de vrouw of het meisje. In den regel als aanspraak.” In de zeventiende eeuw gebruikte Vondel het bijvoorbeeld al: “Nu ghy behouden sijt, is al mijn leed vergeten, Mijn trouwe bruydegom, mijn hoofd, mijn troost, mijn schat.” *Schat* betekende eigenlijk ‘waardevol bezit’ en

Verkleinen werkt altijd erg goed om geliefden nog liever te maken – zie *schatje* en *hartje*.

in eerste instantie ging het dan vooral om concrete bezittingen, zoals geld, vee en goud. Maar bezit kan natuurlijk ook figuurlijk zijn: vandaar dat je het woord ook metaforisch kunt gebruiken voor mensen die voor jou een grote rijkdom vertegenwoordigen.

Ook de koosnaam *lief* (‘geliefde, beminde’) wordt al eeuwen gebruikt. In het WNT staat een mooi citaat van Stijn Streuvels (1903): “Van al de bloemkes ... Weet ik er geen een te noemen Lieflijk als mijn liefs gelaat.” Tegenwoordig hoor je *lief* niet meer zo heel vaak in Nederland, net zomin als mooie samenstellingen als *hartelief* en *zoetelief*, maar in Vlaanderen is *lief* heel gebruikelijk. *Liefje* is in Nederland wél heel gewoon. Verkleinen werkt altijd erg goed om geliefden nog liever te maken – kijk maar eens naar vormen als *schatje* en *hartje*. Dat hart duikt trouwens vaker op als het om de liefde gaat: zo kan iemand een ‘hartendief’ zijn, omdat die je hart gestolen heeft. *Harteroover* was daar in de achttiende eeuw een ander woord voor.

OUDE LIEFJES

Er zijn nog meer mooie oude woorden voor liefjes en schatjes die niet meer zo bekend zijn. *Minnekijn* bijvoorbeeld: dat is een verkleinwoord van het woord *min* (‘liefde’). Het achtervoegsel *-kijn* is een vorm die vroeger, in de Middeleeuwen, werd gebruikt. Je ziet dat bijvoorbeeld ook in een woord als *lievekijn* (‘lieverd’). Nu wordt daar *-je*, voor gebruikt, of *-kje*, *-pje* of *-tje*, al wordt het woord *minnetje* nauwelijks meer gebruikt. *Liefje* dan weer wel.

In de zestiende en zeventiende eeuw kwam het opvallende woord *venusdier* voor. Dat betekende ‘lief meisje’, maar ook ‘meisje van lichte zeden’. En een ‘venusjanke’ is “Hij die hopeloos, tot over de ooren verliefd is en daardoor medelijden of spot verwekt” (WNT). En dan de ‘smoddermuil’, wie of wat is dat nou weer? Eigenlijk is het een gezicht dat je graag zou willen kussen, want *smodderen* betekent ‘kussen’, volgens het WNT “in smalend gebruik”. “Sabbelen; trekkebekken”, staat er ook nog bij. Het klinkt een beetje ongezellig en je hebt meteen een associatie met een ‘afgelikte boterham’. *Muil* is ook al een niet al te verfijnd woord. Later verschoof de

betekenis van *smoddermuil* van het gezichtje naar het hele meisje aan wie het gezichtje toebehoorde. Volgens het WNT betekent het dan ook: “meisje dat genegen is tot kussen of dat men gaarne zou willen kussen; bekoorlijk meisje, liefje”. Het woord *snoes* heeft ook met iemands gezicht te maken, want dat komt waarschijnlijk van een oud woord voor *snoet* (dat al wat vriendelijker klinkt dan *muil*). Dat werd vroeger eerst alleen liefkozend gezegd tegen kleine kinderen die een lief gezichtje hadden, maar later ook tegen vrouwen die er mooi en lief uitzagen.

BOUT

In *schattebout* zit *bout*. Dat kennen we uit woorden als *kippenbout* en *eendenbout*: een lekker hapje op ons bord. *Bout* is volgens het WNT een “deel van het dierlijk lichaam”, vooral een gedeelte van de poot net boven de knie, met behoorlijk wat vlees eraan. Vervolgens werd het woord ook gebruikt om mollige vrouwen- en kinderbene te benoemen. En daarna verschoof, net als bij *smoddermuil*, die ‘lichaamsdeel’-betekenis van *bout* en *boutje* naar iemand die er lief, lekker of schattig uitziet, en toen was het versterkende *schattebout* gauw gevormd. Dat woord doet het nog steeds goed.

Daarnaast heb je natuurlijk ook nog allerlei regionale verschillen. In Vlaanderen is *lief* dus heel gewoon (en *lieveke* trouwens ook, en *bolleke* en *zoeteke*), terwijl in Nederland *liefje* gebruikelijker is. Binnen Nederland zijn er ook veel verschillen. *Oelepotoetje* en *apegatje* zouden typisch Amsterdams zijn. In Groningen bijvoorbeeld wordt *lieverd* vooral in klank vervormd en zeg je ‘laiverd’ of ‘loiverd’. Maar je kunt het daar ook over je ‘wichie’ hebben als het over je meisje gaat. En in Limburg heb je *sjattepoemel*, *poemelke* of *pumelke* voor ‘schatje’.

In ieder stadje een ander schatje dus, maar *schatje* geldt voor alle stadjes. ◀

Nog meer schatjes

boo vooral populair onder jongeren; komt uit het (Amerikaans-)Engels; de etymologie in die taal is onduidelijk

chouke ook wel *sjoeke*; gebruikt in Vlaanderen; van het Franse woord *chou* (‘schattig, snoezig’)

duifje in de zeventiende eeuw betekende *duif* ook ‘zacht, weerloos of argeloos meisje’, en vervolgens werd het verkleinwoord ook gebruikt voor ‘liefje, schatje’

keppe ‘iemand die men liefheeft’, ook wel: ‘liefeling(etje)’ of ‘liefelingskind’, gebruikt in Vlaanderen, vooral in het West-Vlaams; *keppe* komt waarschijnlijk van een ouder woord dat ‘bijzit; iemand met wie men samenkomt’ betekende

minne een oud woord voor ‘liefje, schatje’; werd in de dertiende en veertiende eeuw gebruikt

shorty uit het (Amerikaans-)Engels; *shorty* betekent letterlijk ‘kleintje’; wordt vooral door jongeren gebruikt en betekent volgens het *Smibanese woordenboek* (een straattaalnaslagwerk) “meisje waar enigszins waarde aan wordt gehecht”; *shorty* wordt vaak ook losjes gespeld als *shawty*

skatje ‘schatje’; jongerentaal

wifey ‘vrouw(tje)’, maar ook: ‘schatje’; als iemand ‘wifey material’ is, is ze een potentiële echtgenote